

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ЗМІСТОВНЕ НАПОВНЕННЯ

Постановка проблеми. Ефективність інноваційної діяльності сучасних підприємств як окремих, умовно замкнених систем та темпи їх інноваційного розвитку залежать від спроможності адаптуватися до змін – як внутрішніх, так і тих, що виникають поза межами підприємств. Якість адаптаційних можливостей підприємств багато в чому визначається їх здатністю реагувати на несподівані події, перш за все, впроваджувати та швидко освоювати нове обладнання чи технологічні прийоми, які підвищують загальну продуктивність та конкурентоспроможність. У той же час адаптація до нових умов – це не тільки ситуаційне управління. В сучасних умовах підприємства змушені не тільки передбачати основні загрози та ризики та користуватися сприятливими можливостями, що виникають в оточуючому середовищі, але і самостійно створювати ці можливості. У сьогоденному інформаційному та високотехнологічному суспільстві досягнення чи недосягнення цієї мети залежить від інноваційного потенціалу агропідприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інноваційного потенціалу, його змістовного наповнення, зв'язку з ресурсним потенціалом та забезпеченням відображено у значній кількості наукових праць багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників. Значний внесок у вивчення згаданих проблем проблеми зробили А. Анчишкин, Е. Божко, В. Гавва, С. Глазьев, А. Гриньов, П. Друкер, Д. Кларк, Н. Краснокутська, В. Ландик, С. Меньшиков, А. Олексик, І. Репіна, У. Томпсон, А. Федонін, К. Фрімен, Й. Шумпетер, Ю. Яковець.

Незважаючи на значну кількість публікацій та досліджень, спрямованих на розкриття сутності поняття інноваційного потенціалу підприємства, проведених великою кількістю вітчизняних та зарубіжних учених, доки ще не можна говорити про вироблення задовільного підходу до визначення цього поняття. На нашу думку, це пов'язано як із неоднозначною природою інновацій, що можуть розглядатися одночасно і як результат, і як процес, і як новий об'єкт, і як перетворення існуючого стану і, нарешті як система, так і з невизначеністю та розмитістю уявлень про сам інноваційний потенціал, його безпосереднім зв'язком із активізацією інноваційного чинника розвитку підприємств та здатністю інноваційно перетворювати наявні ресурси.

Ефективна реалізація інноваційного потенціалу підприємства та прийняття якісних управлінських рішень з його нарощування та перетворення, інкорпорації його в загальну стратегію розвитку підприємства вимагають повного розуміння сутності інноваційного потенціалу підприємства, а отже ставлять питання про коректне вживання пов'язаного з ним категоріально-понятійного апарату та більш глибоке вивчення питання змістовного наповнення терміну «інноваційний потенціал».

Постановка завдання. Метою статті є проведення критичного аналізу основних наукових підходів до визначення поняття «інноваційний потенціал підприємства», їх розширення та розробка на основі отриманих результатів нового, доопрацьованого терміну з позиції інноваційної сприйнятливості та здатності до активізації інноваційного чинника.

Виклад основного матеріалу. Поняття інноваційного потенціалу, який забезпечує економічне зростання системи за рахунок реалізації нововведень, вперше було запроваджено в економічну модель К. Фріменом. У фізичному сенсі потенціал характеризує запас енергії певного тіла, що перебуває в даній точці силового поля. Але в економіці існує й інше, похідне, визначення потенціалу як сукупності всіх ресурсів, що присутні в певній сфері [1]. Саме його зазвичай і приймають за основу вчені-теоретики, працюючи над визначенням сутності інноваційного потенціалу.

Досить показовою є еволюція поняття «інноваційний потенціал». Наприкінці ХХ ст. російські економісти (зокрема, С. Ільєнков, П. Завлін, А. Казанцев) інтерпретували інноваційний потенціал підприємства як здатність до сприйняття нових ідей та імітації нових технологій та продукції, розроблених у розвинених країнах [2]. До переваг цього визначення слід віднести використання альтернативного ресурсній концепції підходу та акцентування уваги на відкритості підприємства новим ідеям як невід'ємної частини інноваційності. Водночас, слід відзначити і притаманні визначенню недоліки. Зокрема, це частина про «імітацію нових технологій та продукції, розроблених у розвинених країнах». Таке формулювання фактично не зобов'язує підприємство до здійснення власних розробок та не спонукає до новаторства. Не можна погодитись і з пунктом про імітацію лише тих технологій та продукції, які розроблені в розвинених країнах. По-перше, не зрозуміло, за якими саме параметрами чи характеристиками визначати такі розвинені країни. По-друге, технологія та продукція, прийнятні для запозичення, можуть зустрічатися, наприклад, і у власній країні підприємства-інноватора, і її виключення з переліку суб'єктів, у яких можна здійснювати інноваційне запозичення, поряд із іншими недоліками, значно звужує поняття інноваційного потенціалу.

Більш виваженою є позиція, що виникла пізніше (представником її є Л. Оголев), яка пов'язувала інноваційний потенціал підприємства з наявністю у нього активної інноваційної політики, що забезпечувала залучення до інструментів підвищення продуктивності праці науково-технічний розвиток. Таким чином, інноваційний потенціал мав визначатися не тільки імітаційною спроможністю підприємства до сприйняття чужих нововведень, але і здатністю самостійно «творити майбутнє», напрацьовувати власні поліпшуючі модифікації та радикальні, нові цінності. В узагальненому вигляді ця концепція отримала наступний вигляд: інноваційний потенціал підприємства являє собою сукупність можливостей нового бачення явищ – чи то глобального розвитку підприємства, чи то потреб, чи то вирішення поточних проблем [2]. До переваг такого підходу визначення інноваційного потенціалу слід віднести усунутий зафіксований у попередньому визначенні недолік щодо відсутності в інноваційній діяльності підприємства елементу новаторства, а також позиціонування науково-технічного розвитку як одного з інструментів підвищення ефективності діяльності підприємства, що є свідченням інноваційної природи його діяльності. Недоліком можна назвати занадто узагальнений вигляд, в якому отримала вираження сама концепція. Частина про нове бачення глобального розвитку підприємства більше стосується змін у загальній стратегії розвитку підприємства, ніж безпосередньо інноваційності його діяльності. Фактично, усі переваги, які були напрацьовані в концепції, не отримали закріплення у визначенні – воно занадто абстрактне та безпредметне. Можна також вказати на окремі недоліки і в самій концепції: не зрозуміло, що саме мається на увазі під активністю інноваційної політики, у чому ця активність виражається та як саме впливає на інноваційний потенціал.

Як правило, для трактування змісту інноваційного потенціалу використовується ресурсний підхід, тобто враховується інтегрована сукупність матеріального потенціалу та потенціалу інтелектуального, що включає в себе всі наявні матеріальні і нематеріальні ресурси підприємства, які використовуються у його інноваційній діяльності та забезпечують досягнення конкурентних переваг шляхом розроблення і впровадження інновацій [3]. До переваг цього визначення слід віднести багатоплановість, тобто залучення для характеристики інноваційного потенціалу усієї сукупності ресурсів, які використовуються в інноваційній діяльності підприємства. На особливу увагу заслуговує акцент на дуальній природі інноваційного потенціалу, тобто поєднанні матеріальної та нематеріальної (інтелектуальної) складових. Серед недоліків визначення можна відзначити дещо штучну природу такої концепції інноваційного потенціалу, оскільки, на нашу думку, він являє собою самостійне явище і не може розглядатися виключно як просто сума складових, особливо ресурсів.

Незважаючи на те, що ресурсноорієнтоване визначення інноваційного потенціалу в сучасній економічній науці є найбільш розповсюдженим, існують і ті, хто не лише не підтримує, але й активно його спростовує. Так, зокрема, Л. Філіпшина та Ю. Бойко вважають доцільним визначати інноваційний потенціал як спроможність підприємств розробляти та впроваджувати інновації згідно із необхідними якісними стандартами для адаптації до змін у зовнішньому середовищі, виділяючи у його складі кадрову, інформаційно-методологічну, матеріально-технічну та організаційно-управлінську складові [4]. До переваг цього визначення слід віднести прив'язку поняття інноваційного потенціалу до потенційної можливості підприємства займатися інноваційною діяльністю, а саме розробляти та впроваджувати інновації. На додаткову увагу заслуговує підкреслення важливості ролі інновацій як необхідної умови ефективної адаптації до змін у зовнішньому середовищі. Проте слід відзначити залежність інноваційного потенціалу від «необхідних якісних стандартів», визначення не дає відповіді на те, якими мають бути та чого саме стосуються ці стандарти, а також про яку саме якість у них ідеться.

Досить унікальним є визначення інноваційного потенціалу підприємства як міри готовності виконати завдання, що забезпечують досягнення поставленої інноваційної мети, тобто міри готовності до реалізації проекту чи програми інноваційних стратегічних змін: сукупності інновацій, що знаходяться на різних стадіях науково-виробничого циклу, резервів техніки, технологій, кадрів та організації в апараті управління, непрацюючих запасів нових техніко-технологічних засобів, творчого потенціалу колективу [5]. Перевагою цього визначення є те, що головна увага приділяється не сукупності ресурсів підприємства, а його стану та готовності. Таким чином, можна стверджувати, що акцент у визначенні зроблено не на кількісних параметрах, але на якісних властивостях. Водночас, не можна не відзначити і окремі недоліки, що йому притаманні. До них, зокрема, слід віднести той факт, що інноваційний потенціал фактично розглядається лише як ступінь придатності до використання інноваційних ресурсів для реалізації певного завдання, у той час, як, на нашу думку, інноваційний потенціал виступає важливим самостійним феноменом, який не прив'язаний до реалізації конкретних інноваційних проектів або програм. Таке визначення фактично позиціонує інноваційний потенціал як критерій достатності, оцінку можливості реалізації того чи іншого проекту і не має жодних згадок про можливість реалізації невикористаних інноваційних резервів, ні про їх наявність чи оцінку.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що серед сучасних економістів-теоретиків переважає уявлення про інноваційний потенціал як сукупність ресурсів, що забезпечують інноваційний розвиток підприємства. Популярність такого підходу у науковому середовищі України сприяла закріпленню його змістовного трактування і на законодавчому рівні. Зокрема, Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 433-IV від 16.01.2003 визначає інноваційний потенціал як сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки [6]. До переваг цього визначення можна віднести широкий перелік ресурсів (інакше – можливостей), які виступають неодмінною умовою забезпечення інноваційного розвитку, та визначення поняття інноваційного потенціалу не тільки на рівні підприємства, але й на рівні регіону, галузі, країни тощо. Недоліки цього визначення типові для усіх визначень інноваційного потенціалу, сформульованих з урахуванням ресурсного підходу, а саме: інноваційний потенціал не можна розглядати виключно як просту суму або сукупність ресурсів, він виступає самобутнім явищем, яке, хоча і залежить від наявності ресурсів та ступеня їх готовності до подальшого використання, але все ж таки не зводиться до нього.

Зважаючи на вище викладені результати дослідження, ми пропонуємо наступне визначення інноваційного потенціалу: це здатність підприємства до здійснення інноваційної діяльності, що проявляється у сприйнятті нових ідей, розробці та

впровадженні інновацій, реалізується частково або повністю і визначається сукупністю наявних матеріальних та інтелектуальних ресурсів.

Висновки. Коректне визначення та застосування поняття інноваційного потенціалу виступає запорукою розуміння особливостей перебігу інноваційних процесів на підприємстві, формування ефективної інноваційної політики та розробки на її основі методики по визначенню невикористаних резервів розвитку та їх успішної утилізації.

Запропоноване визначення інноваційного потенціалу як самостійного феномену, що є не просто алгебраїчною сумою ресурсних можливостей підприємства, може вважатися основою для доопрацювання норм законодавчого акту в частині формування пріоритетів інноваційного розвитку на мікрорівні. Надалі поняття «інноваційний потенціал підприємства» у запропонованому вигляді буде використовуватися для визначення структури інноваційного потенціалу, формування методики його оцінки та визначення його достатності, а також розробки рекомендацій щодо його нарощування.

Анотація

Стаття забезпечує дослідження та аналіз різноманітних підходів до визначення поняття «інноваційний потенціал підприємства» як чинника виживання підприємств в умовах зростаючої конкуренції та механізму локалізації наявних резервів розвитку. Також запропоновано визначення терміну «інноваційний потенціал підприємства» з позиції інноваційної сприйнятливості та здатності до активізації інноваційного чинника.

Ключові слова: інноваційний потенціал, інноваційна сприйнятливість, ресурсний підхід, резерви розвитку.

Аннотация

Статья обеспечивает исследование и анализ различных подходов к обозначению понятия «инновационный потенциал предприятия» как фактора выживания предприятия в условиях возрастающей конкуренции и механизма локализации существующих резервов развития. Также предлагается определения термина «инновационный потенциал предприятия» с позиции инновационной восприимчивости и способности к активизации инновационного фактора.

Ключевые слова: инновационный потенциал, инновационная восприимчивость, ресурсный подход, резервы развития.

Summary

The author provides research and analysis of different approaches to the definition of «innovation potential of a firm» concept as a factor of survival of a firm in terms of increasing competitive struggle and device of localization of available reserves of development. Also the article offers the definition of the term “innovation potential of a firm” from the standpoint of innovation susceptibility and ability to activate the innovation factor.

Key words: innovation potential, innovation susceptibility, resource approach, reserves of development.

Список використаної літератури:

1. Словари русского языка: потенциал. – Электронный ресурс. – Режим доступа: poiskslov.com/word/потенциал.
2. Бабанова Ю.В. Инновационный потенциал – основа экономической безопасности в условиях кризиса. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://www.lib.csu.ru/vch/147/023.pdf>.
3. Комишник В.І. Інноваційний потенціал підприємства та його складові. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://ev.nuos.edu.ua/content/%D1%96nnovats%D1%96inii-potents%D1%96al-p%D1%96dpriemstva-ta-iogo-skladov%D1%96>.

4. Філіпшина Л.М., Бойко Ю.А. Оцінка інноваційного потенціалу та ефективність його реалізації. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://intkonf.org/ken-filipishina-lm-boyko-ua-otsinka-innovatsiyogo-potentsialu-ta-efektivnist-yogo-realizatsiyi/>.
5. Инновационный потенциал и инвестиционный климат. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://www.bigmanage.com/?p=299>.
6. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 433-IV від 16.01.2003. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=433-15>.